

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Факультет психології та спеціальної освіти

Кафедра педагогічної та вікової психології

**ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ БАТЬКІВСЬКО-ДИТЯЧИХ
СТОСУНКІВ (ПРАКТИКУМ)**

**ПРОГРАМА
вибіркової навчальної дисципліни
підготовки бакалавр
напряму 6.030102 - Психологія**

(Шифр за ОПП_ ПП 5.5.2)

**Дніпропетровськ
2018 рік**

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ:

Четверик-Бурчак А.Г., доцент кафедри педагогічної та вікової психології

Обговорено та схвалено науково-методичною комісією за напрямом підготовки/спеціальністю
6.030102 - Психологія

“ ” 2018 року, протокол №

ВСТУП

Програма вивчення вибіркової навчальної дисципліни “Психологічні проблеми батьківсько-дитячих стосунків (практикум)” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів напряму напряму 6.030102 - Психологія, спеціальності ДС.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є психологічна специфіка батьківсько-дитячих стосунків у благополучних та неблагополучних сім'ях; фактори, що впливають на ці стосунки та шляхи їх корекції у межах психологічного консультування та психотерапії.

Міждисциплінарні зв'язки: «Психологія сім'ї», «Вікова психологія», «Основи психологічного консультування» «Психологія важковиховуваних дітей», які викладаються на 2, 3 та 4 курсах.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Основні поняття та підходи до вивчення психологічних особливостей батьківсько-дитячих стосунків.
2. Структура батьківського виховання.
3. Сім'я та дитина: вікова динаміка відносин.
4. Психологія батьківства.
5. Сиблінгова позиція як фактор розвитку особистості дитини у сім'ї.
6. Порушення батьківсько-дитячих стосунків та їх вплив на розвиток дитини.
7. Діагностика батьківсько-дитячих стосунків та сімейної ситуації.
8. Форми та методи психологічної допомоги сім'ям з дітьми.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу: засвоєння психологічних знань з історії вивчення феномену батьківсько-дитячих стосунків, формування уявлень про батьківство, особливості батьківсько-дитячих стосунків та їх вплив на розвиток дитини, знайомство з методологією та технологією психологічної допомоги та корекції порушень батьківсько-дитячих стосунків.

Завдання вивчення дисципліни: ознайомлення студентів зі станом дослідження проблеми батьківсько-дитячих стосунків в психологічній науці; з'ясування критеріїв визначення ефективно функціонуючої сімейної системи та міри усвідомленості батьківства; обґрунтування підходів до виокремлення конструктивних та деструктивних впливів сім'ї на дитину; формування у студентів уявлень про людино-центровані системи педагогічних та виховних впливів як вирішального фактора успішності соціалізації особистості.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:** основні характеристики усвідомленого батьківства, його завдання та можливості; специфіку батьківсько-дитячих проблем на різних вікових етапах; критерії дисфункціональності батьківсько-дитячих стосунків; зміст вікових криз дітей та криз розвитку сім'ї; психологічні ознаки сепарації дитини від батьків та умови її нетравматичного походження; механізми формування дисфункціональних стосунків в сім'ї; фактори розвитку різних типів насилля в сім'ї; специфічні потреби дітей на різних вікових етапах; орієнтовані на дитину принципи виховання.

вміти: аналізувати ступінь готовності до батьківства майбутніх батьків; розрізнити основні батьківсько-дитячі проблеми та виокремити основні симптоми проблем; врахувати специфічні потреби дітей при організації корекційних заходів з сім'єю; збирати сімейний анамнез та прогнозувати можливі ускладнення батьківсько-дитячих стосунків.

Програма навчальної дисципліни

Вступ.

Змістовний модуль 1. Основні поняття та підходи до вивчення психологічних особливостей батьківсько-дитячих стосунків. Батьківство як психологічний феномен. Компоненти батьківства (сімейні цінності, батьківські настанови та очікування, батьківські почуття, батьківські позиції та батьківська відповідальність, стилі сімейного виховання). Визначальні фактори формування батьківства (рівень суспільних впливів, вплив батьківської родини, вплив власної родини, індивідуальний рівень). Основні психолого-педагогічні моделі батьківсько-дитячих стосунків (психоаналітична модель; біхевіористська модель; гуманістична модель; моделі батьківсько-дитячих стосунків у «народній психології розвитку» (Folk developmental psychology): «усвідомлене батьківство», педагогіка Б.П. Нікітіна). Культурно-історичні аспекти взаємодії батьків і дітей. Відношення до дітей в архаїчних культурах. Зміна відношення до дітей у європейських культурах. Особливості відношення до дітей на вітчизняному просторі. Положення дітей і відношення до них у сучасному світі. Моделі батьківської любові на різних соціокультурних етапах розвитку

суспільства (інфантицидний стиль, лишаючий стиль, амбівалентний стиль, нав'язливий стиль, соціалізуючий та допомагаючий стилі).

Змістовний модуль 2. Структура батьківського виховання. Психологічні особливості батьківської любові. Відмінності любові батька та матері, їх функції. Типології стилів сімейного виховання (Е.Шеффер, А.Рое, М.Сігелмен, А.Я.Варга, Е.Г.Ейдемільер)

Змістовний модуль 3. Сім'я та дитина: вікова динаміка відносин. Особливості пренатального періоду розвитку батьківсько-дитячих стосунків. Історія становлення пренатальної психології. Материнство як психологічний феномен (материнський інстинкт, онтогенез материнства, фактори, що сприяють формуванню материнства, готовність до материнства, психологічні особливості вагітних жінок готових та неготових до материнства). Вплив внутрішньоутробного виховання на дитину. Фактори та умови психічного ризику для майбутньої дитини (стреси матері у період вагітності, страхи жінки протягом вагітності, негативне відношення до вагітності). Психологічний супровід вагітності та підготовка батьків до народження дитини. Особливості батьківсько-дитячих стосунків в період новонародженості. Вплив психологічної прив'язаності матері та немовляти на подальший розвиток дитини (теорія Дж. Боулбі та М. Ейнсворт). Особливості батьківсько-дитячих стосунків у дошкільному та шкільному віці. Психологічні особливості батьківсько-дитячих стосунків у підлітковому та юнацькому віці.

Змістовний модуль 4. Психологія батьківства. Моделі взаємовідносин батька та дитини на різних етапах розвитку суспільства. Соціальна природа батьківства, його структура і функції. Детермінанти участі батька у вихованні дитини. Онтогенез батьківської сфери. Гендерна ідентичність чоловіка як детермінанта батьківства. Батьківство як частина особистісної сфери чоловіка: мотивація та цінність батьківства. Відмінності материнської та батьківської позиції по відношенню до дитини та їх виховні функції.

Змістовний модуль 5. Сиблінгова позиція як фактор розвитку особистості дитини у сім'ї. Психологічні особливості батьківсько-дитячих стосунків у сім'ї з однією дитиною. Особливості психологічної позиції «молодших» та «старших» дітей у сім'ї. Суперництво дітей у сім'ї. Психологічні особливості близнюкової позиції.

Змістовний модуль 6. Порушення батьківсько-дитячих стосунків та їх вплив на розвиток дитини. Девіантне батьківство. Форми девіантного батьківства. Девіантне материнство як психологічний феномен. Пояснювальні моделі походження девіантного батьківства. Профілактика девіантного батьківства. Психологічні особливості неблагополучних сімей та їх типологія (Целуйко В.М.). Особливості батьківсько-дитячих відносин у соціально-неблагополучних сім'ях і їх вплив на розвиток дитини. Специфіка розвитку дитини у неповній сім'ї. Соціальна ситуація розвитку у неповній сім'ї. Особливості батьківсько-дитячих стосунків у неповних сім'ях. Психологічна допомога дитині у ситуації розлучення чи втрати батьків. Особливості розвитку дитини в алкогольній сім'ї. Специфіка психологічної допомоги соціально-неблагополучним сім'ям. Жорстоке поведіння батьків з дітьми, вплив сімейного насилля на розвиток дитини. Класифікація форм жорстокого поведіння. Діагностичні ознаки фізичного, психологічного, сексуального насилля у дітей. Специфіка батьківсько-дитячих стосунків у сім'ї з жорстоким поведінням з дітьми. Особливості психічного розвитку дітей у таких сім'ях. Психологічна допомога дітям – жертвам насилля. Батьківсько-дитячі стосунки у сім'ях з дітьми з порушеннями психічного розвитку. Специфіка консультування дітей з особливостями психічного розвитку (динаміка стану сім'ї в процесі консультування, етапи консультування). Психологічні особливості прийомної сім'ї. Форми сімейного виховання дітей-сиріт, та дітей, що залишились без батьківського піклування. Мотивація прийомного батьківства. Психологічна готовність прийомних батьків до прийняття дитини в сім'ю. Динаміка психологічної адаптації дитини до нової сім'ї. Психологічний супровід замісних сімей. Психологічна допомога дітям, що потрапили у прийомну сім'ю.

Змістовний модуль 7. Діагностика батьківсько-дитячих стосунків та сімейної ситуації. Методи діагностики структури сім'ї та сімейної історії (генеграма). Діагностика подружніх стосунків. Психодіагностика сімей, що очікують на народження дитини. Діагностика батьківсько-дитячих стосунків та стилю виховання. Діагностика батьківсько-дитячих стосунків з позиції дитини.

Змістовний модуль 8. Форми та методи психологічної допомоги сім'ям з дітьми. Системна сімейна психотерапія. Параметри сімейної системи. Ідентифікований пацієнт. Його значення для сімейної системи. Етапи терапевтичного процесу. Методи системної терапії (циркулярне інтерв'ю, сімейна скульптура, рефлексуюча команда і т.п.). Груповий психологічний

тренінг як форма психологічної допомоги батькам і сім'ям з дітьми. Переваги групової роботи по корекції батьківсько-дитячих стосунків. Особливості груп тренінгу батьківської ефективності (Т. Гордон).

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 210 годин / 7 кредитів ECTS.

3.Рекомендована література

1. Архиреева Т.В. Психология родительства и детско-родительских отношений: Учеб-метод. пособие; НовГУ им. Ярослава Мудрого. – Великий Новгород: НовГУ, 2006. -16 с.
- 2.Бондарчук О. І. Психологія сім'ї / О. І. Бондарчук. – К.: МАУП, 2001. – 197 с.
- 3.Боулби Дж. Привязанность / Пер. с англ. Н. Г. Григорьевой и Г. В. Бурменской. – М. – 2003.
4. Бриш К.Х. Теория привязанности и воспитание счастливых людей / К. Х. Бриш. - М.: Теревинф, 2014. - 208 с.
5. Винникот Д. В. Теория родительско-младенческих отношений / Д. В. Винникот // Журнал практической психологии и психоанализа. – №2, 2005.
6. Добряков И. В. Перинатальная психология / И. В. Добряков. – СПб: Питер, 2010. – 234 с.
- 7.Кэмпбелл Р. Как на самом деле любить детей / Р. Кэмпбелл. — М.: Знание, 1992. – 192 с.
- 8.Овчарова Р. В. Психологическое сопровождение родительства / Р. В. Овчарова. –М.: Издательство Института Психотерапии, 2003. – 319 с.
- 9.Овчарова Р. В. Родительство как психологический феномен: учебное пособие / Р.В. Овчарова. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2006. – 496 с.
10. Патяева Е. От рождения до школы. Первая книга думающего родителя / Е.Патяева. 2-е изд. – М.: Смысл; Генезис, 2012 – 623с.
- 11.Родители и дети: Психология взаимоотношений / под. ред. Е. А. Савиной, Е. О. Смирновой. – М.: «Когито-Центр», 2003. – 230 с.
- 12.Силяева Е. Г. Психология семейных отношений с основами семейного консультирования. Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е. Г. Силяева. – М.: Издательский центр «Академия», 2011. – 192 с.
- 13.Седих К. Психологія сім'ї: навч.посіб. / К. Седих. - 2-ге вид. К.: ВЦ «Академія», 2017. – 192 с. (Серія «Альма-матер»)
- 14.Системная семейная психотерапия / Под ред. Э.Г.Эйдемиллера. – СПб., 2002. – 368 с.
- 15.Филиппова Г. Г. Психология материнства: Учебное пособие/ Г. Г. Филиппова. — М.: Изд-во Института Психотерапии, 2002. — 240 с.
- 16.Целуйко В. М. Психология неблагополучной семьи / В. М. Целуйко. – М.: Владос, 2004. – 272 с.
17. Четверик-Бурчак А.Г. Методичні вказівки для підготовки до практичних занять з вибіркової дисципліни «Психологічні проблеми батьківсько-дитячих стосунків» / А.Г. Четверик-Бурчак. – Дніпропетровськ: ПП Акцент. – 2016. – 32 с.
- 18.Эйдемиллер Э. Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия / Э. Г. Эйдемиллер, И. В. Добряков, И. М. Никольская. – СПб: Речь, 2005. – 333 с.
- 19.Эйдемиллер Э. Г. Психология и психотерапия семьи / Э. Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – СПб.: Питер, 2000. – 656 с.
- 20.Шнейдер Л.Б. Психология семейных отношений. Курс лекций. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2000. – 512 с.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

5. Засоби діагностики успішності навчання – рефлексивні та професійно-орієнтовані завдання, тести.